

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

RAQAMLI MEDIA MUHITIDA IJTIMOYIY ONGNI MANIPULYATSIYA QILISHNING YANGI SHAKLLARI

Quchqorov Javlon Suyundik o'g'li

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti, kafedra mudiri, dotsent (PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqolada raqamli media muhitida ijtimoiy ongni manipulyatsiya qilishning yangi shakllari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, manipulyatsiyaning asosiy usullari, jumladan, dezinformatsiya, feyk xabarlar, echo-xonalar va psixologik ta'sir texnologiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu jarayonlarning ijtimoiy ong, tanqidiy fikrlash va axborot xavfsizligiga ta'siri yoritiladi hamda ularning oldini olish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: raqamli media, ijtimoiy ong, manipulyatsiya, dezinformatsiya, feyk xabarlar, algoritmlar, sun'iy intellekt, echo-xona, axborot xavfsizligi, tanqidiy fikrlash.

НОВЫЕ ФОРМЫ МАНИПУЛИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫМ СОЗНАНИЕМ В ЦИФРОВОЙ МЕДИАСРЕДЕ

Кучкоров Жавлон Суяндик угли

Каттакурганский государственный педагогический институт, заведующий кафедрой, доцент (PhD)

Аннотация

В данной статье с социально-философской точки зрения анализируются новые формы манипулирования общественным сознанием в условиях цифровой медиасреды. Также рассматриваются основные методы манипуляции, включая дезинформацию, фейковые новости, эхокамеры и технологии психологического воздействия. Кроме того, освещается влияние этих процессов на общественное сознание, критическое мышление и информационную безопасность, а также рассматриваются пути их предотвращения.

Ключевые слова: цифровые медиа, общественное сознание, манипуляция, дезинформация, фейковые новости, алгоритмы, искусственный интеллект, эхокамера, информационная безопасность, критическое мышление.

NEW FORMS OF MANIPULATING PUBLIC CONSCIOUSNESS IN THE DIGITAL MEDIA ENVIRONMENT

Quchqorov Javlon Suyundik o'g'li

Kattaqo'rg'on State Pedagogical Institute, Head of Department, Associate Professor (PhD)

Abstract

This article analyzes new forms of social consciousness manipulation in the digital media environment from a socio-philosophical perspective. It also examines the main methods of manipulation, including disinformation, fake news, echo chambers, and psychological influence technologies. Furthermore, the impact of these processes on social consciousness, critical thinking, and information security is explored, along with possible ways to prevent them.

Keywords: digital media, social consciousness, manipulation, disinformation, fake news, algorithms, artificial intelligence, echo chamber, information security, critical thinking.

Raqamli texnologiyalar va internetning jadal rivojlanishi natijasida insoniyat yangi axborot makoniga — raqamli media muhitiga qadam qo'ydi. Ushbu muhit axborotni tezkor, keng va interaktiv tarzda tarqatish imkonini yaratib, jamiyat hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bordi. Natijada ijtimoiy ongni shakllantirish jarayoni ham tubdan o'zgarib, an'anaviy axborot manbalari o'rnini tobora ko'proq raqamli platformalar egallay boshladi. Bu esa axborot oqimining hajmi va tezligi oshishi bilan birga, uning sifati va ishonchliligi masalasini dolzarb muammoga aylantirdi. Zamonaviy raqamli media muhitida ijtimoiy ongga ta'sir ko'rsatishning yangi mexanizmlari shakllanmoqda. Xususan, algoritmlar orqali axborotni selektiv yetkazish, sun'iy intellekt asosidagi kontent yaratish, shuningdek, foydalanuvchilarning emotsional holatiga ta'sir etuvchi texnologiyalar jamoatchilik fikrini boshqarish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bunday jarayonlarda dezinformatsiya, feyk xabarlar va echo-xonalar kabi

hodisalar muhim rol o'ynab, insonlarning voqelikni idrok etishida ma'lum darajada buzilishlarga olib kelmoqda. Shu sababli, raqamli muhitda axborot iste'moli nafaqat texnologik, balki ijtimoiy-falsafiy tahlilni ham talab etadi. Mazkur maqolada raqamli media muhitida ijtimoiy ongni manipulyatsiya qilishning yangi shakllari, ularning mexanizmlari va jamiyatga ta'siri ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu jarayonlarning salbiy oqibatlarini kamaytirish, axborot savodxonligini oshirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali sog'lom axborot muhitini shakllantirish masalalari muhokama etiladi.

Asosiy qism: So'nggi yillarda raqamlashtirish jarayonlari global miqyosda jadallashib, raqamli media muhitining jamiyat hayotidagi o'rni sezilarli darajada oshdi. Ayniqsa, yoshlar ushbu muhitning eng faol qatlamiga aylanib, axborotni qabul qilish, qayta ishlash va tarqatish jarayonlarida yetakchi rol o'ynamoqda. Tadqiqotchilar Arnott va Gillen (2018) ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalar yoshlarning axborot iste'moli madaniyatini tubdan o'zgartirib, ularning ijtimoiy ongiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, voqelikni idrok etish jarayoni an'anaviy manbalardan ko'ra ko'proq ijtimoiy tarmoqlar va algoritmik saralangan kontent orqali shakllanmoqda. Raqamli media muhitida ijtimoiy ongni manipulyatsiya qilishning yangi shakllari ayniqsa yoshlar orasida keng tarqalmoqda. Dezinformatsiya, feyk xabarlar va echo-xonalar orqali axborotni selektiv yetkazish ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Mardiana (2020) fikriga ko'ra, mediasavodxonlikni rivojlantirish yoshlarni noto'g'ri axborotdan himoya qilishning asosiy vositasidir. Shu bilan birga, Rodriguez Illera va Kaechele (2009) ta'kidlaganidek, ta'lim tizimida raqamli etik va mediasavodxonlikni o'qitish yoshlarning ongli va mas'uliyatli axborot iste'molchisi sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, yoshlarning onlayn maydondagi faolligi ularning fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Azzahra va Amanta (2021) qayd etganidek, raqamli texnologiyalar yoshlar uchun nafaqat axborot olish vositasi, balki ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etish platformasiga ham aylangan. Shu sababli, raqamli muhitda ijtimoiy ongni manipulyatsiya qilishning oldini olish uchun nafaqat texnologik, balki ijtimoiy-falsafiy yondashuv asosida kompleks choralar ishlab chiqish zarur. Bu esa axborot savodxonligini oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va raqamli madaniyatni shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

Raqamli media muhitida ijtimoiy ongni manipulyatsiya qilish turli murakkab va ko'p qatlamli shakllarda namoyon bo'ladi. Ushbu shakllar zamonaviy texnologiyalar, algoritmlar va inson psixologiyasidan samarali foydalanish orqali jamoatchilik fikrini yo'naltirishga xizmat qiladi. Quyida ushbu manipulyatsiyaning asosiy shakllari ilmiy-tahliliy tarzda bayon etiladi:

Dezinformatsiya va feyk xabarlar: Eng keng tarqalgan manipulyatsiya shakli — bu ataylab noto'g'ri yoki chalg'ituvchi ma'lumotlarni tarqatishdir. Feyk xabarlar ko'pincha emotsional ta'sirga ega bo'lib, tez tarqaladi va odamlarning qarashlari hamda qarorlariga bevosita ta'sir qiladi. Ayniqsa, siyosiy jarayonlar, pandemiya yoki ijtimoiy inqiroz davrida bu usul keng qo'llaniladi.

Algoritmik manipulyatsiya: Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar foydalanuvchilarga moslashtirilgan kontentni algoritmlar orqali taqdim etadi. Bu jarayon "filtr pufagi" (filter bubble)ni yuzaga keltirib, foydalanuvchiga faqat uning qarashlariga mos axborotni ko'rsatadi. Natijada inson turli nuqtai nazarlar bilan tanishmaydi va uning dunyoqarashi bir yoqlama shakllanadi.

Echo-xonalar (echo chambers): Echo-xona fenomenida foydalanuvchi faqat o'ziga o'xshash fikrlarga ega bo'lgan guruhlar bilan muloqot qiladi. Bu esa mavjud qarashlarni mustahkamlab, qarama-qarshi fikrlarni rad etishga olib keladi. Natijada jamiyatda polarizatsiya kuchayadi va ijtimoiy birlik zaiflashadi.

Emotsional va psixologik ta'sir texnologiyalari: Raqamli media ko'pincha inson hissiyotlariga ta'sir qilish orqali manipulyatsiya qiladi. Qo'rquv, g'azab, achinish yoki hayrat kabi hissiyotlarga asoslangan kontent tezroq tarqaladi. Bu esa insonlarning mantiqiy emas, balki emotsional qaror qabul qilishiga olib keladi.

Botlar va sun'iy akkauntlar orqali ta'sir o'tkazish: Maxsus dasturlar (botlar) va soxta akkauntlar yordamida muayyan fikrlar sun'iy ravishda ommalashtiriladi. Bu usul orqali jamoatchilik fikrini "ko'pchilik shunday o'ylayapti" degan tasavvur orqali boshqarish mumkin.

Deepfake va sun'iy intellekt asosidagi kontent: Sun'iy intellekt yordamida yaratilgan video, audio va tasvirlar (deepfake) orqali realga juda yaqin, ammo yolg'on ma'lumotlar ishlab chiqiladi. Bu esa haqiqat va yolg'on o'rtasidagi chegarani yanada noaniq qiladi.

Clickbait (e'tibor jalb qiluvchi manipulyativ sarlavhalar): Clickbait — bu odamlarni jalb qilish uchun bo'rtirilgan yoki chalg'ituvchi sarlavhalardan foydalanishdir. Bunda kontent mazmuni sarlavhaga

mos kelmasligi mumkin, lekin u foydalanuvchini bosishga majbur qiladi.

Mikro-maqсадlash (microtargeting): Foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlari asosida ularga individual tarzda moslashtirilgan reklama yoki siyosiy xabarlar yuboriladi. Bu usul insonning psixologik xususiyatlariga ta'sir qilib, uning qarorlarini yashirin ravishda boshqaradi.

Raqamli media muhitida ijtimoiy ongni manipulyatsiya qilishning turli shakllari jamiyat tafakkuri, qadriyatlar va qaror qabul qilish jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Dezinformatsiya va feyk xabarlar natijasida voqelik noto'g'ri talqin qilinib, odamlar ishonchsiz ma'lumotlarga asoslanib fikr yurita boshlaydi, bu esa jamoatchilik ishonchining pasayishiga va ijtimoiy muvozanatning buzilishiga olib keladi. Ayniqsa, siyosiy va ijtimoiy jarayonlarda bunday axborotlar qarama-qarshiliklarni kuchaytirib, jamiyatda bo'linishlarni yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, algoritmik manipulyatsiya va echo-xonalar ijtimoiy ongning torayishiga sabab bo'lib, insonlarni faqat o'z qarashlariga mos axborot doirasida ushlab turadi, natijada muqobil fikrlar inkor etiladi va biryozlama dunyoqarash shakllanadi, bu esa ijtimoiy polarizatsiyani kuchaytiradi. Emotsional va psixologik ta'sir texnologiyalari esa inson hissiyotlariga bevosita ta'sir ko'rsatib, mantiqiy fikrlashni cheklaydi va qarorlarni hissiyotlarga asoslangan holda qabul qilishga olib keladi. Bundan tashqari, botlar, soxta akkauntlar va sun'iy intellekt asosida yaratilgan deepfake kontentlar orqali sun'iy "haqiqat" yaratiladi, bu esa ijtimoiy ongda ishonch inqirozini yuzaga keltiradi va odamlarning rost va yolg'onni farqlash qobiliyatini susaytiradi. Natijada tanqidiy fikrlash darajasi pasayadi, axborot savodxonligiga bo'lgan ehtiyoj ortadi va jamiyatda sog'lom axborot muhitini shakllantirish murakkablashadi. Shu bois mediasavodxonlikni oshirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va axborot xavfsizligini ta'minlash zamonaviy jamiyatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy raqamli media muhitida yoshlar ijtimoiy ong shakllanishining eng faol subyektlari sifatida axborot oqimining asosiy iste'molchilari hisoblanadi. Ular har kuni turli platformalar orqali katta hajmdagi va mazmunan xilma-xil axborotlarga duch keladi, bunda ijtimoiy tarmoqlar yetakchi manba sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, Telegram yangiliklar olishda, YouTube global voqealarni kuzatishda, Instagram va TikTok esa ko'proq ko'ngilochar hamda motivatsion kontentlarni iste'mol qilishda muhim o'rin tutadi. Ushbu axborotlar orasida ta'limiy, psixologik rivojlanishga oid, ijtimoiy-siyosiy hamda ko'ngilochar yo'nalishdagi materiallar ustunlik qiladi. Biroq mazkur axborot makonida foydali ma'lumotlar bilan bir qatorda dezinformatsiya, manipulyativ va kontekstdan uzilgan xabarlar ham keng tarqalgan bo'lib, bu holat yoshlarning ijtimoiy ongiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Natijada voqelikni noto'g'ri idrok etish, yuzaki xulosa chiqarish va tashqi ta'sirlarga oson berilish kabi muammolar yuzaga keladi. Shu nuqtai nazardan, tanqidiy fikrlash yoshlar uchun muhim intellektual kompetensiya sifatida shakllanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, raqamli media muhitida ijtimoiy ongni manipulyatsiya qilish zamonaviy jamiyat uchun dolzarb va murakkab muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Dezinformatsiya, algoritmik boshqaruv, echo-xonalar va emotsional ta'sir texnologiyalari orqali jamoatchilik fikrini yo'naltirish imkoniyatlari kengayib, haqiqat va yolg'on o'rtasidagi chegaralar tobora noaniq bo'lib bormoqda. Bu esa nafaqat axborot makonining ishonchliligiga, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va umumiy tafakkur darajasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois bunday manipulyativ ta'sirlarni kamaytirish uchun jamiyatda mediasavodxonlikni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va axborot xavfsizligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yosh avlodni raqamli muhitda ongli, mas'uliyatli va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb vazifadir. Faqatgina texnologik rivojlanish bilan cheklanib qolmay, balki ijtimoiy-falsafiy yondashuv asosida axborot madaniyatini shakllantirish orqali sog'lom va barqaror ijtimoiy ongni rivojlantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Eshonjonov B. Z. Migrant oilalar farzandlarida madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish // Yangi O'zbekiston yoshlari tarbiyasida milliy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalarning o'rni: Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2025. – B. 616–620.
2. Eshonjonov B. Z. Migrant oilalar farzandlarida ta'lim olish jarayonining mavjud holat tahlili // Metodist nashriyoti. – 2024. – B. 479–481.
3. Arnott L., Gillen J. Digital Literacy and Young Children: Towards Better Understandings of the Benefits and Challenges of Digital Technologies in Homes and Early Years Settings. – COST Action IS1410 DigiLitEY, 2018.
4. Azzahra N. F., Amanta F. Promoting Digital Literacy Skill for Students through Improved School Curriculum. – Center for Indonesian Policy Studies (CIPS), 2021.